

Тетяна Котик

МЕТА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Науково обґрунтовано лінгводидактичну інтерпретацію вимог суспільства щодо готовності вчителів початкових класів навчати дітей рідної мови, розкрито тенденції в розробці цілепокладання процесу підготовки майбутніх педагогів.

Ключові слова: *мета підготовки студентів, тенденції цілепокладання процесу навчання, лінгводидактика.*

За нових умов розвитку суспільства, яке вимагає модернізації освіти, потрібно насамперед науково й методологічно осмислити підходи до визначення мети навчання з позицій національної освіти й потреб входження України до світового освітнього простору.

Мета навчання є системоутворювальним компонентом методичної системи й відображає суспільне й наукове бачення того, для чого потрібно вчити школярів рідної мови.

Потреби суспільства відображаються в меті людської діяльності. Мета – це те, до чого прагне, чого хоче досягти людина, передбачення результату діяльності. У філософській літературі вказується на регуляційну функцію мети: «Мета – ...характеризує передбачення в мисленні результату діяльності й шляху його реалізації за допомогою певних засобів» [5, с. 763], тобто мета – це уявлення не лише про кінцевий результат дій, а й про шлях і способи його досягнення. У цьому виявляється методологічна функція мети та її роль в обґрунтуванні змісту навчання.

Мета і завдання навчання мови є відображенням у теоретичній формі лінгводидактичної проблеми, тобто тієї суперечності, що склалася між вимогами суспільства на певному етапі його розвитку до володіння дітьми мовою й типовими результатами навчального процесу.

Регуляційна функція мети відбивається в завданнях. Кожне завдання передбачає конкретний кінцевий результат, вагомий за своїм значенням для досягнення мети. У філософській літературі завдання визначається як «мета, здійснення якої є умовою виконання іншої мети – більшого масштабу» [4, с. 51], тобто розв'язання кожного із завдань є умовою виконання загальної мети.

Отже, мета і завдання за своєю сутністю є парадигмою обґрунтування змісту навчання.

Мета задає концептуальні орієнтири для визначення змісту навчання, оскільки нею користуються як інструментом для добору змістового матеріалу відповідно до певних світоглядних позицій. Так, наприклад, утилітарно-емпіричний підхід передбачає лише засвоєння знань і умінь; в основі особистісного підходу – засвоєння учнями соціально-культурного досвіду людства через навчально-програмові матеріали й набуття особистого досвіду через штучно створені ситуації переживання, саморозвитку; гуманістичний підхід передбачає в кінцевому результаті розвиток емоцій, афектів; провідним завданням формального підходу є розвиток розумових сил, логічного мислення, уваги, пам'яті, інтелекту; в основі матеріалістичного підходу – здобуття прикладних знань, розвиток мислення, розумових здібностей; мету навчання за педоцентричним підходом визначають не соціально-економічні умови й потреби суспільства, а інтереси й здібності дітей; цілісний дидактичний підхід передбачає формування системи знань, способів діяльності, досвіду творчої діяльності й емоційно-особистісного світосприйняття.

Таким чином, сутність мети навчання мови полягає у здатності відобразити світоглядну позицію суспільства як лінгводидактичну проблему й конструктивно вплинути на її вирішення. Її можна розглядати як зв'язувальну ланку між теорією і практикою. Теоретичний аспект визначення мети – лінгводидактична інтерпретація суспільної проблеми, практичний аспект – спрямування на перетворення індивіда й суспільства в заданому напрямі.

Важливими критеріями оцінки конструктивності мети є чіткість її формулювання, а відтак – контрольованість досягнення; визначення необхідних і достатніх умов для її реалізації та зіставлення цих умов з реально існуючими для усунення невідповідності; визначення етапів просування, тобто наявність технології самореалізації.

Стрімкий розвиток суспільства зумовлює зміну його потреб, що відповідно, викликає зміни в меті, змісті й кінцевому продукті навчання.

На початку XXI ст. в результаті активізації досліджень з української лінгводидактики збільшився обсяг теоретичного й емпіричного матеріалу, крім того, змінилися пріоритети у вихованні особистості. Все це обумовило перехід від інформативної моделі навчання, яка обслуговувала егалітарну школу, забезпечуючи засвоєння необхідного мінімуму знань, на розвивальну, що відповідає принципам демократизації суспільства й освіти та сприяє найбільш повному розвиткові здібностей кожного з максимальним урахуванням індивідуальних задатків.

Мета даної статті – визначити, як інтерпретовано в українській лінгводидактиці вимоги суспільства до готовності вчителів початкових класів навчати дітей рідної мови.

У законодавчих документах України мету освіти визначено так: це «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності

суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [1, с. 451].

На сучасному етапі розвитку теорії викладання основ лінгводидактичної науки перенесено акцент з транслявання інформації на формування вміння самостійно здобувати знання й ефективно використовувати їх у праці. Таким чином майбутній фахівець отримує поштовх і знаряддя для подальшої безперервної освіти, що продовжить активне професійне життя і сприятиме гармонійному співіснуванню в суспільстві.

Відтак на тлі посилення подальшої взаємодії суб'єктів процесу навчання – викладачів і студентів – почала виявлятися тенденція до відокремлення викладання від учіння на новому якісному рівні. Так, якщо у 80-ті рр. ХХ ст. основний акцент у підготовці майбутніх фахівців було зроблено на інформатизації процесу навчання через трансляцію знань від викладача до студента, при цьому на лекційні й семінарські заняття відводилося годин майже вдвічі більше, ніж на практичні й лабораторні, то сучасний етап характеризується поступовим переходом до формування в студентів уміння самостійно здобувати знання й ефективно використовувати їх у практичній діяльності.

В українській лінгводидактиці спостерігаємо прояви нової тенденції в розробці цілепокладання процесу підготовки майбутніх педагогів: не лише розмежування й конкретизація цілей діяльності студентів і викладачів, а й визначення мети до структурних компонентів цієї діяльності, зокрема – цілеспрямовання традиційних для вищої школи форм навчально-пізнавальної діяльності – лекційних, семінарських, практичних, лабораторних занять, що підсилило керівну й критеріальну функції мети.

Так, ціль самостійної роботи студентів – засвоєння нового теоретичного матеріалу, формування вміння здобувати необхідні знання для ефективного використання їх під час лабораторних занять і педагогічної практики; призначення семінарських занять – не репродукція (переказ і засвоєння), а узагальнення, систематизація, корекція знань, засвоєних студентами під час лекцій і самостійної роботи з першоджерелами, перевірка розуміння закономірностей, уміння робити висновки, встановлювати причиново-наслідкову залежність; цілеспрямовано й практичні заняття – на комплексне застосування отриманих знань, розвиток здібності діяти відповідно до обставин (створення й аналіз педагогічних ситуацій, розв'язання завдань перетворювально-творчого характеру, задач на доведення, пошук тощо); а проведення лабораторних робіт зорієнтовано на з'ясування певних явищ чи закономірностей через

спостереження, опитування, дослід, експеримент тощо [2].

Отже, спостерігаємо спрямування мети не лише на кінцеві результати навчальної діяльності, а намагання вплинути вже на рівні цілепокладання на методи й форми діяльності, що сприяють досягненню кінцевого результату, на опанування способами й засобами цієї діяльності, тобто окреслилася тенденція до підсилення й оптимального використання системоутворювальної функції мети.

Крім того, на сучасному етапі розвитку української лінгводидактики намітилася тенденція в змістовому аспекті теорії викладання основ науки до конкретизації цілепокладання процесу підготовки фахівців до навчання дітей української мови. Кінцевий продукт сукупної діяльності викладачів представлено через модель фахівця, життєдіяльність, реальність якої було підтверджено експериментально [3, с. 65]. Така ідеальна модель виступила еталоном, на досягнення якого спрямовується процес навчання і з яким звіряються результати педагогічної й навчальної діяльності.

Теоретичне моделювання кінцевого продукту лінгводидактичного процесу у вищій школі дає можливість діагностувати досягнення цілей, об'єктивно визначати ступінь їх реалізації, а відтак встановлювати причини, які перешкоджають її досягненню, і здійснювати необхідні корективи, тобто з'являється можливість керувати процесом підготовки студентів до навчання дітей рідної мови. Тому вважаємо, що теорія викладання основ науки вступила в якісно новий період свого розвитку – період формування теорії керування процесом підготовки фахівців до навчання дітей рідної мови, в якій знайшли відображення змістовий, процесуальний та результативний підходи до розбудови освітнього процесу.

Отже, можна констатувати, що проблема цілепокладання процесу підготовки фахівців-лінгводидактів не залишилася поза увагою української наукової спільноти. На сучасному етапі її розвитку окреслилися певні підходи до розробки цілей та аналізу їх реалізації в педагогічній практиці.

Зокрема, в основу визначення мети процесу підготовки студентів до навчання дітей рідної мови покладено *діяльнісний підхід*, відповідно до якого кінцеву мету навчання почали задавати через перелік конкретних видів професійної діяльності, які повинен опанувати студент упродовж навчання. Вирішення проблеми конкретизації мети навчання отримало подальший розвиток через *цілепокладання підсистем* процесу навчання, зокрема діяльності викладачів і діяльності студентів, а також підсистеми, що визначає способи досягнення кінцевих результатів навчання. Крім того, запроваджено науково обґрунтовану *модель кінцевого продукту* процесу підготовки студентів до навчання дітей української мови як інструмент для діагностування досягнутих результатів і аналізу їх відповідності до поданого еталону.

Зважаючи на те, що сучасні освітні цілі формуються не в межах

держави, а на міждержавному рівні, коли основні пріоритети освіти проголошуються в міжнародних конвенціях [Цілі розвитку тисячоліття. Україна. – Київ, 2003. – 27 с.], необхідно враховувати вимоги прогресивної освітньої спільноти до цілепокладання, яка висуває перед освітнім простором нове завдання: забезпечити **компетентнісно орієнтований підхід** до результатів навчання. У зв'язку з цим перспективними для даного аспекту теорії української лінгводидактики є дослідження, спрямовані на визначення структури, змісту, критеріїв, рівнів загальнопредметних та спеціально-предметних компетентностей та компетенцій, що їх набуває майбутній педагог під час вивчення дисциплін мовно-літературного циклу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 34. – С. 451–466.
2. Методика навчання української мови молодших школярів: Програма для студентів педагогічних ВНЗ спеціальності «Початкова освіта / упор. Т. М. Котик. – Івано-Франківськ : Плай, 2010. – 31 с.
3. Котик Т. М. Технологія підготовки студентів до навчання дітей української мови / Т. М. Котик // Науковий експеримент в системі професійної підготовки педагогів. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – С. 6–106.
4. Куценко В. І. Суспільна проблема, її виникнення і розв'язання / В. І. Куценко // Філософська думка. – 1984. – № 4. – С. 42–53.
5. Философский энциклопедический словарь. – М., 1983. – 840 с.